

RĂSPUNDEREA JURIDICĂ ÎN DREPTUL MEDIULUI

Sergiu ARNĂUT,
doctorand

“Fiecare om are dreptul la un mediu înconjurător nepriemicios din punct de vedere ecologic pentru viață și sănătate (...)”

(art. 37 din Constituția RM)

SUMMARY

The violation of environmental legislation becomes increasingly an issue in world practice. The theoretical study of this problem, as well as the application of penalties and the concept of limiting the sentencing depending on the absence of injury are of particular importance.

Theoretical and practical approach seems to be a suitable solution for the detection of factors that would solve the problem of environmental crime. This paper comes to delimit the types of liability in environmental law and the categories of sanctions. At the same time, the work comes to present some solutions in the field under study.

I am hoping that the approach of the theme will serve as the basis for the definition of the concept of liability in environmental law and for the following doctrinal research.

REZUMAT

Încălcarea legislației ecologice devine o problemă tot mai des întâlnită în practica mondială. O importanță deosebită îi revine atât studiului teoretic al problemei date, cât și instituției aplicării sancțiunilor, conceptului delimitării pedepselor în funcție de prejudiciabilitate.

Abordarea teoretică și practică pare a fi o cale potrivită pentru depistarea factorilor ce ar soluționa problema infracțiunilor ecologice. Prezenta lucrare vine să delimiteze tipurile răspunderii în dreptul mediului și genurile sancțiunilor, să recomande anumite soluții în domeniul cercetat. Sperăm că elucidarea fenomenului dat va servi drept material pentru definirea conceptului de răspundere în dreptul mediului și drept sursă pentru viitoarele abordări doctrinare.

Din momentul apariției normei juridice ca un element indispensabil al conviețuirii indivizilor în comunitate, a luat naștere și conceptul de *răspundere juridică*, fiind un predicat al respectării regulilor unanim recunoscute și o formalizare a sancțiunii pentru ne-supunere. Din acel moment, viața socială nu putea fi concepută fără răspundere, dat fiind faptul că societatea simte nevoia organică, indubitabilă, de ordine, justiție, echitate. Iar fiecare nelegiuire este satisfăcută prin răspunderea faptuitorului pentru fapta sa, astfel răspunderea fiind morală, religioasă, politică, juridică, ceea ce într-o accepțiune simplă presupune,

după cum menționează și autorul Mircea Costin, „de a suporta consecințele nerespectării unor reguli de conduită – obligație ce incumbă autorului faptei contrare acestor reguli și care poartă întotdeauna amprenta dezaprobării sociale a unei asemenea conduite” [1].

În acest context, considerăm oportună abordarea opiniei doctrinare în care se menționează că *răspunderea juridică* este un raport statornicit de lege, de norma juridică, între autorul încălcării normelor juridice și Stat, reprezentat prin agenții și autorități, care pot fi instanțele de judecată, funcționarii de stat sau alți agenți ai puterii publice [2].

Astfel, ca și în alte domenii ale vieții publice, pentru reglementarea raporturilor sociale și asigurarea conviețuirii în armonie, *dreptul mediului* instituie propriul concept de răspundere juridică. Scopul este valorificarea ansamblului de elemente constitutive ale mediului și ocrotirea relațiilor sociale cu privire la folosirea rațională a resurselor naturale.

Înțelegerea necesității valorificării și protejării mediului a devenit un element important pentru noua ordine mondială, când calamitățile naturale cu consecințe ecologice dezastruoase afectează considerabil viața umanității. În special, a apărut întrebarea: „Care

ar fi calea realizării unui interes în vederea protecției și dezvoltării mediului?”. În acest context s-au expus doctrinarii, însă în calitate de răspuns sintagma distinctivă a fost *conștiința*, iar atunci când conștiința individului este superficială, asigurarea ordinii se poate efectua doar prin sancționare – răspundere.

Astfel, constrângerea statală devine un instrument pentru realizarea conceptului de *“protecție a mediului”*, iar în calitate de efect, Statul, cu o doză avansată de speranță însuflă intoleranță față de orice încălcare în legislația mediului, reorientarea individului în favoarea mediului. Prin urmare, *răspunderea juridică în dreptul mediului se impune ca o problemă de mare actualitate, care ar trebui abordată atât la nivel legislativ cu o prudență deplină, cât și la nivelul cercetărilor juridice, doctrinare*, obținând, efectiv, o abordare și o consacrare teoretică și practică.

Pentru o abordare persistentă a problematicii este important să stabilim **scopul** răspunderii juridice în dreptul mediului. Considerăm că acest scop este de a institui un regim juridic perfect aplicabil de către autoritatea competentă subiectului de drept care ignoră, încalcă normele de drept al mediului, provocând prin acțiunile sale pagube ecologice, cu un efect ireparabil. Stabilirea concretă și corectă a formei de răspundere juridică are la bază efectul social al faptei, care este distinctiv pentru

calificarea de către organele competente a acesteia.

În acest context, distingem răspunderea penală, răspunderea civilă, răspunderea contravențională, eventual răspunderea disciplinară, care poate interveni în cadrul raportului de drept al muncii, și nu în cadrul raportului de drept al mediului.

Pornind de la prejudiciabilitatea faptei săvârșite, vom analiza conceptul *răspunderii penale* în dreptul mediului. Astfel, în scopul reglementării juridice a laturii penale în domeniul răspunderii pentru faptele antisociale în raport cu mediul, legiuitorul consacră în Codul penal din 18.04.2002 [3], capitolul IX („Infrațiuni ecologice”), fiind preocupat de problematica protecției mediului și folosirii raționale a resurselor naturale.

Prevederile lit. d), e) și f) art. 2 din *Legea nr. 1515 privind protecția mediului înconjurător* din 16.06.1993 [4] reglementează cadrul juridic de formare a obiectului în *probleme aparte din domeniul protecției mediului*, fiind stabilite următoarele direcții prioritare:

- protecția solului și subsolului, apelor și aerului de poluare chimică, fizică și biologică, de alte acțiuni care dereglează echilibrul ecologic;

- păstrarea biodiversității și genofondului, integrității sistemelor naturale, valorilor naționale istorice și culturale;

- restabilirea ecosistemelor și componentelor lor, afectate prin

activitatea antropică sau calamități naturale.

Se consideră indubitabilă importanța protejării elementelor ecologice și de mediu prin consacrarea penală, deoarece, pornind de la convingerea privind ierarhia prejudiciabilității, fiecare încălcare are un grad anumit de pericol social. Totodată, ilicitul penal merită o abordare primordială, strategică, răspunderea penală necesitând o analiză minuțioasă, întrucât prezintă un anumit specific concret. Acest specific rezidă în natura obiectului ocrotit și a cărui atingere este adusă prin abaterea săvârșită cu vinovăție – opinie regăsită și în lucrările doctrinare naționale [5].

Pentru delimitarea obiectului, prezentăm noțiunea regăsită în abordarea doctrinară a autorilor naționali. Astfel, infrațiunile ecologice fiind caracterizate drept *fapte (acțiuni sau inacțiuni) care aduc atingere relațiilor sociale cu privire la folosirea rațională, precum și asigurarea disciplinei ecologice și a securității populației, și care constau în folosirea nemijlocită, ilegală a obiectelor naturale ca valori sociale – fapte care atrag după sine schimbări negative ale stării și calității mediului înconjurător*.

Este important să distingem că ilicitul în sfera dreptului mediului generează o serie de leziuni juridice ale drepturilor fundamentale ale omului, consacrate în normele de drept internațional și în art. 37 din Constituția Republicii Mol-

dova, norme cu privire la dreptul la un mediu înconjurător sănătos. Evident că încălcarea normelor care protejează mediul atrage, pe lângă celelalte forme ale răspunderii juridice, și răspunderea penală, pentru care este necesară întrunirea unor condiții, inclusiv pericolul social sporit și deosebit prin care se lezează importante valori sociale.

Conform datelor statistice [6] prezentate de Ministerul Afacerilor Interne pentru anii 2008-2011, pe teritoriul Republicii Moldova s-au înregistrat 68 de infracțiuni ecologice. De fapt, datele statistice atestă o neglijență de neconceput, o ascendență sistematică și o ignorare profundă a valorilor sociale cu privire la ocrotirea mediului înconjurător, astfel încât devine alarmant factorul cantitativ înregistrat, care condiționează întreprinderea de acțiuni concrete, strategice privind elucidarea fenomenului respectiv.

Cît privește conceptul **răspunderii administrative (contravenționale)**, în virtutea principiului ierarhizării pericolozității sociale ne vom axa pe formularea unei noțiuni complexe despre răspunderea administrativă în general, ca o formă a conduitei ilicite cu un pericol social mai redus decît infracțiunea.

Am putea defini răspunderea administrativă ca o formă a răspunderii juridice care rezidă în acel *raport juridic contravențional de constrîngere, apărut ca urmare a comiterii contravențiilor*

administrative, între Stat, în calitatea sa de autoritate publică, și subiectul-contravenient, raport ce poartă un caracter complex, conținutul căruia include dreptul Statului de a aplica contravenientului sancțiunea respectivă, în vederea restabilirii ordinii de drept și echității sociale.

În vederea asigurării cadrului legal de reglementare a regimului de sancționare – răspundere contravențională în domeniul dreptului mediului, a fost elaborat și adoptat Codul contravențional din 24.10.2008 [7], în capitolul IX („Contravenții în domeniul protecției mediului”) al căruia sînt specificate faptele ilegale pentru care sînt stabilite sancțiuni contravenționale. Un factor important, în acest sens, este adoptarea unor legi cu caracter special, inclusiv: Codul apelor din 22.06.1993 [8], Codul silvic din 21.06.1996 [9], Codul funciar din 25.12.1991 [10], în care, de asemenea, se face referință la prevederile legii contravenționale și nemijlocit la răspunderea administrativă survenită ca efect al nerespectării lor, devenind totodată un instrument de reglementare și reprimare a ilegalităților în acest domeniu.

Reieșind din cele menționate, putem identifica o noțiune complexă a răspunderii contravenționale în domeniul dreptului mediului ca fiind *o faptă cu un pericol redus, comisă de o persoană fizică, juridică sau persoană cu funcții de răspundere ce încalcă ordinea stabilită de legislația mediului și, în con-*

secință, este pedepsită prin măsuri de influență administrativă.

În acest context, analiza definiției conturează o serie de trăsături specifice care urmează a fi abordate. Astfel, după cum susține și doctrina, contravenția în domeniul dreptului mediului poate fi realizată în două forme: cu manifestarea intenției sau din imprudență (culpă). Unii autori menționează și o a treia formă – fără culpă, fapta fiind rezultatul riscului pe care și l-a asumat persoana în cadrul activității economico-sociale [11]. Totodată, și obiectul contravențiilor în acest sens este unul special, cu particularități distinctive în raport cu alte componente, fiind format din relațiile sociale privitoare la un mediu sănătos, nepoluat, cu elemente constitutive de o importanță primordială (sol, aer, apă, floră, faună).

În această ordine de idei, vom remarca în calitate de argument al importanței acestei abordări prevederile alin. (4) art. 37 din Constituția Republicii Moldova, care stabilește că „persoanele fizice sau juridice răspund pentru daunele pricinuite sănătății și avutului unei alte persoane ca urmare a unor contravenții ecologice”.

În cadrul sistemului de pedepse contravenționale, în special pe eșichierul dreptului mediului, un element distinctiv îl constituie **amenda**, ca o formă a sancțiunii administrative, prevăzută de lit. b) alin. (2) art. 32 din Codul contravențional. Anume amenda, ca un predicat al răspunderii, urmărește

scopul fundamental al educării și prevenirii prin influența sa pecuniară.

Autorul Pavel Zamfir afirmă bunăoară că prin aplicarea amenzi se urmăresc două scopuri:

- determinarea contravenientului la respectarea întocmai a prevederilor legale, la promovarea tehnologiilor și tehnicilor ce protejează fondul funciar, evitând poluarea lui;

- asigurarea unui factor de echilibru economic între agenții poluanți și unitățile ce nu poluează [12] (fiind argumentat că investițiile agenților nepoluanți privind protejarea mediului să nu afecteze capacitatea de concurență economică cu agenții care evită tehnologiile de protecție a mediului).

Astăzi ne rămîne să opinăm că analiza relației „**contravenții – sancțiuni**” este una frecventă, pe alocuri cuantumul sancțiunii fiind „blînd”, iar fapta prejudiciabilă extrem de dăunătoare pentru întreg mediul ambiant. Rămînem în speranța că legiuitorul va revizui limitele sancțiunilor, iar aceasta va servi drept instrument eficient de curmare și prevenire a încălcărilor contravenționale de această categorie.

Referitor la conceptul **răspunderii civile (materiale)**, pentru fapta prejudiciabilă în materia dreptului mediului aceasta, în esență, este abordată atît prin prisma legislației civile în general, cît și în special prin prisma prevederilor funciare, acvatică, forestieră, aeriene, fluviale și altele. În acest

context, este important să analizăm condițiile necesare pentru survenirea răspunderii civile, doctrina specificînd trei elemente de bază:

- existența faptei ilicite;
- existența unui prejudiciu;
- existența raportului de causalitate dintre fapta prejudiciabilă și consecințele ei, în materie civilă prejudiciul cauzat, în esență, fiind de natură patrimonială care, conform opiniei doctrinare, este compus din daunele cauzate mediului și din consecințele suportate de om preponderent și bunurile sale.

Astfel, se observă distincția esențială în materia răspunderii civile, și anume la capitolul *obiectul răspunderii*, unde pe lîngă valorile sociale cu privire la securitatea mediului, apare și integritatea pecuniară, siguranța economică a subiectului de drept, posesor al dreptului subiectiv.

Acest punct de vedere fiind abordat diferit, întîlnim și opinii conform cărora dauna materială suportată de victimă, în raportul de drept al mediului, nu urmează a fi luată în considerație la calificarea acțiunilor făptuitorului, avînd importanță doar consecințele ecologice. Bunăoară, autorul italian Fabrizio Caballero opiniază *“fapta cauzată direct mediului, fără a lua în considerație repercusiunile asupra persoanelor și asupra bunurilor”* [11]. În acest context, se exclude teorema conform căreia în raporturile de drept al mediului poate surveni răspunderea civilă.

Ne raliem la opinia majoritară

și susținem importanța răspunderii civile în raporturile juridice de drept al mediului.

Autorul Pavel Zamfir susține că încheierea anumitor tranzacții care nu corespund cerințelor legii civile, atrage așa numita „*răspundere civilă*”, eventual manifestată prin nulitate. Considerăm oportună abordarea răspunderii penale și contravenționale în raport cu răspunderea civilă. Acțiunile antisociale cu caracter penal și contravențional, în raporturile de drept al mediului aduc atingere drepturilor subiective și prin aceasta generînd consecințe de ordin material, iar în acest moment i-a naștere răspunderea civilă delictuală.

Admitem că este dificil pentru autoritatea publică să evalueze cuantumul pagubei cauzate prin acțiuni sau inacțiuni în materia dreptului mediului, deoarece aceasta necesită o expertizare complexă atît a prejudiciului material, cît și a prejudiciului cauzat ecosistemului în ansamblu.

Conform opiniei doctrinare, legislația americană a stabilit un sistem complex privind fixarea limitelor întinderii obligației de despăgubire, incluzînd o serie de criterii, după cum urmează:

- cheltuielile cauzate prin fapta antisocială privind restabilirea unor elemente de mediu urmează a fi în concordanță cu sumele alocate din buget pentru cheltuielile neprevăzute. În acest context, reiterăm că făptuitorul urmează să achite despăgubiri în strictă

concordanță cu suma alocației bugetare pentru sectorul lezat;

- cheltuielile rezonabile făcute de victimă cu evaluarea prejudiciului;

- costurile rezonabile ale evaluării impactului prejudiciului asupra sănătății populației și asupra sănătății mediului în general [11].

Astfel, rămîne la discreția legiuitorului național: preluarea unui sistem aplicabil, demonstrat în timp, implementat în cadrul unor sisteme de drept contemporane sau elaborarea unor principii și formule proprii de evaluare a consecințelor.

În concluzie, este de menționat că abordarea problematicii privind răspunderea juridică în domeniul dreptului mediului devine tot mai actuală în tempoul rapid al vieții contemporane, valorile sociale privind securitatea ecologica fiind subminate de interesele materiale, de necesitățile subiective, adesea colective, însă acestea nu pot servi drept argument pentru toleranța față de ilicitul în materia dată.

Abordarea teoretico-practică a acestei problematici devine “cheia” spre soluțiile care ar asigura o conștiință, o responsabilitate, o atitudine respectuoasă, un respect al omului față de natură, de altfel, ca element al ei, ba chiar ca victimă a propriilor acțiuni.

Considerăm că este insuficient abordată problematica răspunderii juridice în domeniul dreptului mediului, este insuficientă practica judiciară existentă și politicile de

stat elaborate în vederea asigurării securității mediului. Elaborarea cel puțin a unor concepte, planuri de acțiuni în domeniu ar servi drept punct de declanșare a unei noi perioade, a unui nou, și eventual simplu, mecanism de prevenire, de sancționare, de convingere și de influență asupra rațiunii colective, privind importanța protecției mediului în ansamblu.

În această ordine de idei, **propunem un complex de acțiuni care ar influența pozitiv acest proces**, după cum urmează:

- **Sub aspect juridic:**

- stabilirea unor sancțiuni mai drastice pentru acțiunile ilicite în domeniul dreptului mediului, ecologic;

- stabilirea sancțiunilor pecuniare cu un coeficient maxim pentru subiecții infracțiunilor ecologice;

- identificarea și implementarea priorităților strategice privind protecția juridică a mediului.

- **Sub aspect politico-moral:**

- elaborarea și realizarea unui program sistemic, coerent și consecvent de contracarare a delictelor ecologice;

- educarea populației în spiritul moralității înalte față de mediul înconjurător, ceea ce presupune că un cetățean cu o moralitate înaltă va raționaliza consecința faptelor antiecologice și va renunța benevol la ele.

- **Sub aspect economic:**

- motivarea economică (salarială) a unor funcționari care posedă funcții de decizie, ceea ce ar

excluce factorul de compromis sau necesitatea de a recurge la ilicit într-o satisfacere a unor interese.

Realizarea în măsura posibilităților atât a acestor, cât și a altor recomandări și propuneri va asigura în mod incontestabil integritatea și securitatea mediului ambiant pentru viitoarele generații.

Recenzent:

Pavel ZAMFIR,
doctor în drept, conf. univ.

Referințe bibliografice

1. Mircea Costin. *Răspunderea juridică*, p. 19.
2. Gheorghe Avornic. *Teoria Generală a Dreptului*. Ediția I, 2004, p. 490.
3. Monitorul Oficial nr. 72-74, art. 195.
4. Monitorul Parlamentului nr. 10, art. 283.
5. S. Brînza, X. Ulianoschi, V. Stati, I. Țurcanu, V. Grosu. *Drept Penal*. Vol. II. CARTIER, mai 2005, p. 385.
6. http://www.mai.md/tab_statist_prec {accesat la 27.03.2012}
7. Monitorul Oficial nr. 3-6, art. 15.
8. Monitorul Parlamentului nr. 10, art. 287.
9. Monitorul Oficial nr. 4-5, art. 36.
10. Monitorul Oficial nr. 107, art. 817.
11. Mircea Ștefan Minea. *Dreptul Mediului. Partea specială*. București: Ed. Lumina Lex, 1997, p. 399.
12. Pavel Zamfir. *Dreptul Mediului. Partea Specială (curs introductiv)*, Chișinău, 1998, p. 66.